

Anul 1944 în viziunea unor martori oculari din Basarabia

*Sofia Arsenii
Eugenia Guțu*

Perioada contemporană a fost zguduită de numeroase cataclisme politice care a afectat în mare parte omenirea. În acest context putem remarca faptul că, regimul comunist extins cu preponderență în Europa Centrală și cea de Sud- Est, în timpul celui de-al doilea război mondial și după 1945 a lăsat o “pată neagră “ în istoria țărilor în care a fost introdus acest regim. Pentru o anumită categorie de oameni reprezintă teme de discuții aprinse, amintiri vii ce au o conotație dureroasă.

La etapa actuală, tratarea regimului comunist din Basarabia este făcută de istorici în aspect controversat deoarece polemicile pe marginea subiectului au dus la condiția de separare a istoricilor cât și a populației de rând în două: cei ce critică dur regimul comunist, considerând că a avut un impact negativ asupra teritoriului Basarabiei și cea de-a doua categorie, care sunt simpatizanți ai regimului comunist și încearcă prin multiple metode să reânvie „năluca roșie” în Republica Moldova. Ca argument ni se prezintă decretul emis de președintele interimar Mihai Ghimpu, care a stabilit pentru o anumită dată și eveniment o conotație clară vis-a-vis de contextul istoric existent. Este vorba despre decretul privind ziua de 28 iunie al anului 1940, care a fost declarată ca „zi de ocupație sovietică a Basarabiei”¹. Acest decret a devenit în scurt timp unul dintre cele mai mediatizate subiecte în presa Republicii Moldova. Astfel, putem remarca faptul că situația actuală din R. Moldova pune într-o confruntare directă cetățenii acestui stat atunci când se pune în discuție aprecierea sau condamnarea regimului comunist, iar acest fapt provoacă dezbateri și în interpretarea anului 1944 fiind calificat de unii istorici un an de „ocupație” iar de alții de „eliberare” a Basarabiei de către sovietici.

În ceea ce privește istoriografia problemei, privind aprecierea conotației anului 1944 aceasta a fost asiduu studiată de către istoricii din Republica Moldova

1 <http://ro.protv.md/stiri/politic/decretul-lui-mihai-ghimpu-a-intrat-in-vigoare.html>

precum: Petrenco Anatol², Șișcanu Elena³, Gribincea Mihai⁴, Olaru Viorica⁵ etc. Ei s-au pronunțat efectiv în interpretarea anului 1944, calificându-l ca unul de „ocupație sovietică a Basarabiei de către URSS”. Această interpretare este disputată de „istorici” din tagma Partidului Comunist precum ar fi Stepaniuc Victor, care susține ideea, că anul 1944 este unul din cel mai important pentru Basarabia. Considerentul de bază a lor fiind, că a avut loc „eliberarea acestui pământ de către URSS de sub ocupația româno-germană” fapt ce a sortit populația acestui teritoriu să lupte pentru apărarea Patriei contra fascismului.

Obiectul de cercetare al acestui studiu îl reprezintă interpretarea anului 1944 din Basarabia din perspectiva unor martori oculari, căci oportunitatea unor astfel de studii este condiționată de păstrarea unei continuități a memoriei istorice a generațiilor despre tragicul trecut. Scopul prezentei lucrări constituie stabilirea conotației istorice a anului 1944 pentru Basarabia din perspectiva unor martori oculari autohtoni. Astfel, la baza studiului dat au fost trasate următoarele obiective: identificarea și selectarea martorilor oculari în dependență de anumite particularități; interviuarea acestor martori în scopul obținerii unor informații elocvente privitor la anul 1944; interpretarea analitică a mărturiilor obținute de la intervieuați privitor la semnificația anului 44 din perspectiva lor. Întru realizarea scopului și obiectivelor propuse au fost utilizate următoarele metode: interviul, chestionarul, analiza și comparația. Caracterul novator al acestei cercetări rezidă din informațiile inedite obținute de la martorii oculari, care reconstituie istoria dintr-un anumit spectru și prezintă istorii în parte a unor oameni care au fost martori oculari ai anului 1944.

Întru obținerea unor informații veridice vis-a-vis de anul 1944 în care a fost reintrodus regimul comunist în Basarabia, s-au stabilit câteva direcții privitor la identificarea și selectarea martorilor oculari. Luând în considerație faptul că martorii oculari ai acestui an sunt din ce în ce mai puțini, identificarea lor s-a făcut după anumite rigori și oportunități vizibile și accesibile pentru interviuare. Însă în perimetrul de căutare au fost definite clar două categorii de martori

- veterani de război

- simpli martori oculari care de regulă erau copii sau adulți. Totuși, s-au ținut cont de faptul că potențialii intervieuați să fie identificați din diferite zone ale Republicii Moldova (Anexa 1), astfel interviurile au fost realizate în raioanele: Dondușeni, satul Teleșeuca, altul în raionul Ungheni, satul Năpădeni și cel din urmă

2 Petrenco Anatol, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Chișinău, Ed. Epigraf, 1999, p.42-43

3 Șișcanu Elena, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, București, Semne, 1998, p. 104-105.

4 Gribincea Mihai, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950*, Cluj Napoca, Dacia, 1995

5 Viorica Olaru-Cemârtan *V60 de ani de la al doilea val de deportări în Siberia* publicat în *Timpul*, 16 iulie 2009

realizat în capitala republicii, Chișinău. Un alt criteriu de selectare al martorilor oculari a prezentat și starea psihico-emotivă a acestora, deoarece ororile pe care le-au trăit pot aprinde amintiri vii și foarte dureroase în memoria lor, iar vârstă înaintată presupune adesea o gândire mai puțin lucidă în prezentarea informației, aceasta favorizând greșeli de conținut care poate denatura „adevărul istoric” privitor la anul 1944. Un alt criteriu de selectare îl prezintă și alegerea martorilor cu ajutorul unor rude care au apărut efectiv și la colectarea informației. Prin intermediul acestora se poate obține o mărturisire amplă și clară față de răspunsurile cerute deoarece prin încrederea sporită ce o are interviueatul față de ruda ce o interoghează se pot obține răspunsuri de calitate și ample. Imediat după identificarea martorilor s-a recurs la următoarea etapă care o constituie selectarea lor. Există două particularități de bază în acest proces: selectarea după vârsta pe care o aveau interviueații în anul 1944, astfel a fost selectat un veteran de război care poate să mărturisească atât informații ce țin de istoria cotidiană cât și ceea ce ține de derularea războiului în care a fost implicat. Un alt tip de martor care a fost supus selectării în baza particularităților de vârstă, este o adolescentă care la anul 1944 avea 18 ani, și în timpul dat, putea să înțeleagă mult mai multe lucruri memorând multiple evenimente, oferind astfel informații originale. Și ultimul tip de martor a prezentat un copil mic, de numai unsprezece ani, care a văzut evenimentele ce s-au produs în anul 1944 prin prisma personală și a celor din preajma sa. Însuși diferența de vârstă a persoanelor interviuate constituie un prilej deosebit de a acumula informația privitor la aceștea prezentând divers informația pe unul și același subiect „Basarabia în anul 1944”. La momentul stabilit cu interviueații, liceenii de la Liceul teoretic „Al.I. Cuza” din orașul Chișinău, Dorin Nicoară, Elena Manin și Elena Moldovan, au realizat interviurile în baza schemei propuse în procesul de familiarizare privitor la anul 1944. Fiecare dintre ei, au interviueat câte un martor cu anumite particularități. Astfel Dorin Nicoară a interviueat pe bunelul său Nicoară Andrei care e veteran de război⁶; Elena Manin și tatăl ei Anatolii Manin au realizat interviu cu o rudă de familie, Iovu Raisa,⁷ iar Elena Moldovan a cules mărturii de la Vera Moldoveanu care era copil și avea doar 11 ani atunci când a avut loc operația Iași-Chișinău⁸. Fiecare din ei au stocat informația prin mijloace tehnice: video și audio, urmând ca interviurile să fie transcrise iar în ultima etapă fiind analizate și interpretate.

În general, 1944 pentru Basarabia a prezentat un an dificil, deoarece imediat după ce puterile aliate antifasciste precum Franța, Marea Britanie, SUA, URSS se aflau în ultimă etapă de a câștiga cel de-al doilea război mondial, URSS găsește

6 Nicoară Andrei, născut în satul Teleșeuca, 86 ani; Adresa: satul Teleșeuca, raionul Dondușeni. R. Moldova; interviu realizat la Teleșeuca, în 24 aprilie 2010;

7 Iovu Raisa, născută în satul Năpădeni, 88 ani; Adresa: satul Năpădeni, raionul Ungheni, R. Moldova; interviu realizat la Năpădeni, în 1 mai 2010;

8 Moldoveanu Vera, născută în orașul Orhei, 77 ani; Adresa: or. Chișinău, str. Corolenco 59/1, ap.58, R. Moldova; interviu realizat în Chișinău, la 22 aprilie 2010;

de cuviință să-și reîntoarcă Basarabia pierdută la 1940. Operația Iași-Chișinău a prezentat pentru populația din Basarabia defapt începutul celei de-a doua Conflagrații, deoarece ei nu au simțit acest lucru până la anul 1944, auzind doar din surse orale despre războiul mondial existent. Din relatările primului martor intervievat, veteran de război, Nicoară Andrei, venirea sovieticilor în Basarabia a prezentat un lucru firesc, ba mai mult ca atât acceptând înrolarea pe front la URSS fără a se opune. Astfel, în luna martie a anului 1944 a fost luat *di partea Uniunii Sovețkii Soiuz*⁹ (de partea Uniunii Sovietice n.a.). Defapt, acest lucru nu l-a deranjat deloc, iar ideea că trebuia să lupte pe frontul rus i se părea corectă și lipsită de discuții în plus, ba mai mult ca atât, puțini din cei care erau de baștină cu el s-au importivit înrolării. Astfel, în baza decretului emis de Stalin, persoanele pe linie bărbătească de la 18 ani din Basarabia urmau să fie aduși pe frontul de luptă pentru a continua lupta împotriva inamicilor fasciști întru obținerea victoriei: *războiu când s-o înșeput, s-o dus la Prut aișea din România, ș-o luat Moldova șă s-o dus. Moldova așă ș-o rămas a Rusiei Soviețkaia Soiuză, șă deamu când rușai o vinit înapoi sub Stalingrad atunși când i-o bătut pi nemț șă i-o alungat înapoi, o vinit cu frontu șă atuncea ne-o mobilizat*.¹⁰ (Războiul când s-a început s-a pornit spre Prut aici din România și apoi a luat Moldova și a rămas de partea Uniunii Sovietice; și la Stalingrad rușii i-au bătut pe nemți și i-au alungat înapoi, astfel a venit frontul sub Stalingrad și ne-au mobilizat pe noi cei din Basarabia n.a.). În mare parte bărbații basarabeni au fost ridicați la război, astfel fratele martorului, Constantin și tatăl acestuia nu au fost nici ei scutiți de înrolare, fiind distribuiți pe diferite fronturi de luptă ale URSS-ului: *ne-o mobilizat prosto, o vinit ucaz di la voincomat, tăț trii, tata eu șă Costea. Șă ne-o dus deodată cari șă cum a chicat*¹¹ (Ne-au mobilizat simplu, a venit decret de la serviciu militar, toți trei, tata eu și Costea fratele, și ne-au dus care și cum am nimerit pe front n.a.). Veteranul de război a luptat pe frontul II Ucrainean a lui Rokosvskii: *Rocosovscovo, marșal Rocosovscovo...aista o fost ftaroi ucrainskii front Rocosovsco*¹², având funcția de șofer de batalion. Iar mai târziu, după sfârșitul războiului face armata în URSS unde va primi gradul de sergent: *eu când eram în armată avem zvania serjant* (gradul de sergent), *ni-o dat zvania* (gradul) *după război*¹³. În calitate de șofer a unui batalion, domnul Nicoară Andrei deși a participat la mai multe lupte totuși i s-a memorat cel mai mult două orașe în care a luptat mai mult însă care țineau rezistență dârză datorită nemților, este vorba de orașele Stetin și Daizing, iar al doilea moment este legat de luarea Berlinului care defapt fusese cel mai așteptat moment al soldaților sovietici. În baza celor relatate de veteran am constatat că în

9 Nicoară Andrei, născut în satul Teleșeuca, 86 ani; Adresa: satul Teleșeuca, raionul Dondușeni. R. Moldova; interviu realizat la Teleșeuca, în 24 aprilie 2010;

10 Ibidem

11 Ibidem

12 Ibidem

13 Ibidem

timpul războiului, basarabenii se aflau în relații foarte bune cu rușii și ucrainenii, luptând toți pentru o cauză comună. Ca argument la cele relatate mai sus martorul povestește despre o istorioară din acel timp în care împreună cu camaradul său de război originar din Ucraina a trebuit să aducă mâncare comandatului de batalion în timp de noapte și au fost prinși de nemți care au deschis focuri asupra lor. Însuși martorul ocular l-a ajutat pe camaradul său care a fost rănit să-l aducă până la punctul destinat. La fel de bine se împăca și cu ceilalți șoferi din batalion care erau de origine rusă: *ni împăcam tari ghini, nu ni sfădem. Stam așa câți odată pi locuri așa șă băiețai n-aveau chip să șă ducă nicăieri așa prin sate, că dacă acolo ni-o pus acolo oamenii trebuia să stăie totdeauna. Da noi șoferii merjem prin sat șă prindem câți o găină, două, le tăiem, luam câți o căldari, șă șerbem. Iar eu la zvodu meu întotdeauna fășem di mâncari. Băiețai erau tăț mulțumiț, merjem prin sat tăț șafeorii patru din batarii, șă acolo ni dușem prin beșiuri la nemț¹⁴* (Ne împăcam foarte bine, nu ne certam. Stam așa câte odată cu băieții căci nu aveam voie să mergem nicăieri, căci unde te puneau comandanții acolo trebuia să stai. Dar noi șoferii mergeam prin sat și prindeam câte o găină, două, le tăiam, luam o căldare și le fierbeam și eu făceam la detașamentul meu mâncare. Băieții erau toți mulțumiți, mergeam prin sat toți patru șoferi din batalion și ne duceam prin beciurile nemților n.a.). Din cele relatate putem conchide că aceste conjuncturi necesita ca prioritate păstrarea vieții și nu rezolvarea problemei de inegalitate etnică. Cel mai straniu este faptul că intervievatul nu vede nici o problemă că Basarabia devenise ocupată de ruși și trebuia să lupte pentru beneficiul lor. Un lucru esențial în cele povestite de veteranul de război îl constituie atitudinea nemților față de comuniști: *nemțai strașnic șă temeau când am intrat noi. Când intrai în casă la nemț, apu așa tremura tăț (arată cu mâinile), nemțai șă femei șă copchil șă tăț. Ei strașnic șă temeau că Hitler o spus că comuniștii au coarni șă dacă ar șă vii ar șă vă împungă șă o șă vă împuști, tăț laolată. El așa o dat ucazanii .Da nu mai fășeau rău rușai eștia¹⁵*. (Nemții strașnic ce se temeau când am intrat noi. Când intrai în casă la nemți, ei tremurau foarte tare, nemții și femei și copii, toți. Ei strașnic se temeau de noi căci Hitler le-a spus că comuniștii au coarne și o să-i împungă și îi va împușca pe toți. El așa a dat ordin. Dar, nu mai făceau rușii așa n.a.). Este de specificat că însuși martorul ia apărarea rușilor invocând că sunt inofensivi, deși istoria ne-a vorbit adesea despre violarea femeilor nemțoaice de către soldații sovietici în nenumărate cazuri.

În concluzie putem menționa că atitudinea martorului ocular, Nicoară Andrei cu privire la anul 1944 este un pozitivă. Nu se exclude nici faptul că vârsta fragedă de numai optesprezece ani în care a fost luat la război i-a creat o atare opinie, însă cel mai paradoxal lucru este legat de respectul deosebit pe care îl avea față de rușii ocupanți și dârzenia cu care participa alături de ei în război care

14 Ibidem

15 Nicoară Andrei, născut în satul Teleșeuca, 86 ani; Adresa: satul Teleșeuca, raionul Dondușeni. R. Moldova; interviu realizat la Teleșeuca, în 24 aprilie 2010;

constituie un lucru inexplicabil pentru interviuat. Astfel, pentru veteranul nostru anul 1944 este percepat ca fiind începutul celui de-al doilea război mondial în Basarabia luptând în acest context cu URSS pentru „apărarea Patriei” împotriva coaliției fasciste și nu o ocupare banală de către sovietici a pământul românesc-Basarabia.

Un alt martor ocular care ne-a împărtășit informații despre anul 1944, este și Iovu Raisa, originară din raionul Ungheni și care la timpul dat avea optesprezece ani, o veritabilă adolescentă care susținea că a trecut chinuri și spaime îngrozitoare în acel timp. Spre deosebire de martorul Nicoară Andrei, ea avea o poziție fermă vis-a-vis de anul 1944, fiind etichetat ca anul „ocupației sovietice în Basarabia” și care datează cu „începutul celui de-al doilea război mondial în Basarabia”. Venirea rușilor în localitatea lor datează cu luna martie 1944, iar populația din satul ei de baștină, Năpădeni, era foarte alarmată deoarece: *să zvone prin sat că vin rușai , îs comuniști, “ii tai, ușidi, dău foc”. Da tata să gânde “oari să șii chiar așă di nebuni?”*¹⁶ (Se zvonea prin sat că vin rușii, care sunt comuniști, ei taie, ucid, dau foc. Dar tata se gândea: „- Oare să fie atât de nebuni?” n.a.). Deși aveau o atitudine preconcepută față de rușii comuniști, totuși doamna Raisa nu a putut da explicație de unde dispuneau de așa informație dar cert era un fapt, populația localnică își dădea foarte bine seama că venirea rușilor nu semnifică nimic bun: *Da tata, să vă spun drept, o fost vorba când o vinit ii cicâ: - “Oamini buni, n-a să șii ghini”. Lucru ista i-o spus niști evrei, prieteni buni de-a tatii di la Bălți*¹⁷. (Dar tata să vă spun drept când mergea vorba că vor veni rușii în sat a zis : - Oamenii buni nu va fi bine !Lucrul ăsta i-a fost spus tatei de către niște evrei de la Bălți, prieteni buni n.a.). Deși familia sa decisese inițial să plece în România așa cum le-au propus autoritățile locale, au renunțat totuși la idee, din considerentul că aveau o gospodărie extrem de mare și nu o puteau lăsa de izbeliște. Între timp rușii au început să apară și în localitatea lor : *Ei, amu, când cole, pi dealu Sărătii, pi undi esti vâșca asta, esti drum interesant, care are șeva cu interesâli statului. Când ni uitam, o prins a vini rușai. De-amu, o vinit rușai cu daravela, o vinit cu frontu aișea, era toamna. Da ii:”- Zdrastvui, zdrastvui” nimi moldovinești. Doamni ferești și șioroș erau. Da ii s-o îmbrăcat tari, parcă erau niști momâi, îmbrăcaț gros, vătuiț, lipoș di li străluse pantalonii. Da mama zâșe: “- Of, câ tari-s urât”, da tata zâșe :- “Lasă să șii cum a și numa să șii cumiņ”. Șă, s-o așăzat aișea frontu pi iarnă, câ toamna o vinit rușai aișea în sat, iar românii să dusăsără înapoi*¹⁸. (Noi ne uitam din depărtare, pe dealul Sărătii, sat vecin cu noi, cum au prins a veni rușii. Acest lucru deja s-a întâmplat în toamnă când rușii au venit cu frontul. Dar ei ne spuneau : « Bună ziua» ! dar noi nu știam nimic ce să răspundem. Doamne ferește ce fioroși mai erau. Îmbrăcați ca niște momâi , gros,

16 Iovu Raisa, născută în satul Năpădeni, 88 ani; Adresa: satul Năpădeni, raionul Ungheni, R. Moldova; interviu realizat la Năpădeni, în 1 mai 2010;

17 Ibidem

18 Ibidem

vătuiți, cu pantalonii murdari. Dar mama spunea : « Of, că tare-s urâți !« , iar tata spunea că urâți cum sunt măcar să fie cuminți »). În ceea ce privește atitudinea localnicilor din Năpădeni față de “ocupanți” era negativă, căci aduceau pagube însemnate sătenilor, de exemplu bunicăi doamnei Iovu i-a împușcat porcul cu paisprezece purceluși, iar pentru timpurile date aceasta însemna foarte mult, un alt caz a fost când un rus cerea tatălui ei să mulgă boii neînțelegând că defapt nu era posibil din cauza genului masculin al animalului. Un alt incident s-a produs și cu rudele lor: *Chiar la fratii tatălui meu o intrat în casă , ș-o mers la gardirob ș-o luat tăti hainili cu brațu. Șere di la fimei, băte cu pumnu în masă șă zâșe sâ-i dăi ceas di aur, da noi, neam di neamu nostru n-am avut așă șeva, nebuni, sălbațiși; amu moșu meu ave o haină purtată cari stroche cu dânsa jia, i-o luat-o șă pi șeia, o rămas sâ mâ iertaț în cămeșă șă izmeni, fărâ haini, iaca așă fâșe rușâi prin sat .Da beu rușâii, sâ ti ferească Dumnezeu!¹⁹”.* (Chiar la familia fratelui lui tata a intrat în casă și din dulap i-a luat rusul toate hainele cu brațul. Cere de la femei și bătea cu pumnul în masă să le dea ceas de aur, dar noi, neam de neamul nostru nu am avut așa ceva. Moșul meu avea o haină cu care mergea la stropit via și haina aceea tot a luat-o, a rămas sărmanul doar în izmene. Da rușii beau de să te ferească Dumnezeu n.a.)

Față de nemți, localnicii aveau o atitudine mai bună deoarece erau mai pașnici: *„da nemțai erau dijerat, lumi chinuită di pi front, că frig era amar puternic, bătai dumnezeiască. Da pi unu l-o discălțat, da sâ vez și curățai erau, aveu șiomadani di pansat. Amu, când l-o discălțat, apu s-o dus chelea lui di pi dejiti. Da ii o vinit delicat pi front, cu niști șiboti țâ sâ păre că-i cheli di gâscă. Da rusu cu niști pâsli, da neamțului îi crăpa chișioarili di frig. Când s-o discălțat i s-o dus tătă chelea pi colțun. O luat șă o pus capu pi o pernă șă răje ca jita suferindă.*²⁰*”* (Dar nemții erau digerați, lume chinuită de pe front, căci era un frig năprasnic, bătaie dumnezeiască. Dar pe un neamț când l-a descălțat la noi în casă pielea de pe degete i s-a luat toată. Dar să vezi ce curăței erau . Căci ei au venit delicați de pe front, cu niște cizme de țî se părea că sunt făcute din piele de gâscă. Apoi, neamțul a pus capul pe o pernă și a început să urle ca o vită de durere, iar ,mama a foser rugată să îl panseze deoarece ei aveau niște truse medicale speciale n.a.). În baza celor relatate este de menționat că soldatul sovietic față de cel german era mai slab pregătit pentru război dar nu și față de climă. Mai mult ca atât, rușii erau disperați după bunuri materiale și alimentare ale gospodarilor prădându-i fără milă și fiind foarte agresivi cu populația locală care refuza să le acorde cele dorite.

În condițiile în care frontul de luptă s-a stabilit în satul Năpădeni, populația băștinașă a fost silită de ruși să-și părăsească casele fiind evacuați forțat. Au fost nevoiți să plece în mai multe localități cum ar fi satele Chișcăreni, Pepeni pentru

19 Iovu Raisa, născută în satul Năpădeni, 88 ani; Adresa: satul Năpădeni, raionul Ungheni, R. Moldova; interviu realizat la Năpădeni, în 1 mai 2010;

20 Ibidem

a fugi de „urgie războiului.” Deși a suportat cu greu viața în pribegie, în toamna aceluiaș an familia Iovu s-a reîntors acasă unde au găsit-o distrusă în mare parte iar din cauza semințelor de floarea soarelui și a porumbului care a căzut în pământ la întâmplare au crescut atât de des și înalte, încât blocau intrarea: *“când am venit acasă, știi și-am găsit? Of, păpușoi și răsărită o crescut mari. Când să ni apropiem de casă, de desămea popușoiului și răsăritii nu putem intra. Noaptea întâi o chieat bruma, când am ajuns la Sânta Maria, tata o luat bărdița și-o făcut o cărărușă de-am putut intra.* (Când am venit acasă am găsit porumbul și floarea-soarelui crescute mari. Când ne-am apropiat de casă din cauza desimii porumbului și a florii-soarelui nu puteam intra în casă. Noaptea mai întâi a căzut bruma când am ajuns la sărbătoarea Sf. Maria, iar tata a luat bărdița și a făcut o cărare de am putut intra astfel în casă n.a.).

În rezultatul examinării celui de al doilea intrviu, putem conchide că în baza celor relatate de Iovu Raisa , familia ei au avut o soartă tragică ca și multe alte familii din regiune. Nu am reușit să înțelegem din ce cauză tatăl d-nei nu a fost luat la război, deși acest motiv a reprezentat un avantaj pentru familia lor în acele condiții dificile de supraviețuit. Totodată, anul 1944 pentru dumneaei a avut o dublă semnificație: “începutul celui de-al doilea război mondial” și “cotropirea Basarbiei de către URSS”, care a avut un impact negativ asupra populației și nemijlocit față de familia Iovu, care ulterior, au fost desproprietăriți în procesul de colectivizare forțată, iar tatăl lor a fost în permanență căutare de către autoritățile rusești pentru a fi deportat în Siberia. Raisa Iovu, își va aminti printre altele și de foamea din 1946-1947 care a dus la pierzanie sigură familia lor.

Al treilea interviu a fost realizat cu Moldoveanu Vera care în timpul operației Iași-Chișinău, avea doar unsprezece ani. Fiind de baștină chie din orașul Orhei, a suportat cu dificultate anul 1944. Începutul operației Iași- Chișinău după cum își amintește intervievată, a demarat într-o zi obișnuită în care locuitorii se ocupau cu îndeletniciri tradiționale: *“era duminică dimineață, asta era pima ză de război, noi trăiem în oraș , mama s-a întors de la piață, piață parcă amu o tân minte, ave șiapă verdi, ridiche o adus, caș de oai proaspăt, stătem pe prispă și mâncam toț. Noi am fost opt copii în timpul șela în familie. Deodată am vazut că orașul ardi, într-o parte, în altă parti, ardeau magazinele, casele din Orhei, și când colo, pe poartă întră tata, mama întreabă: „- Și s-o întâmplat? Șă el o spus:„- S-o început războiul”²¹.* (Era duminică dimineața, aceasta era prima zi de război, noi locuiam în oraș, mama s-a întors de la piață, parcă și acum imi aduc aminte, avea ceapă verde, ridiche a adus, caș de oaie proaspăt, stăteam pe cerdac și mâncam toți. Noi am fost opt copii în familie. Deodată am văzut că orașul arde, în diferite părți ,ardeau magazinele, casele din Orhei și când colo pe poartă întră tata. Iar mama întreabă: „- Ce s-a întâmplat”? Iar el a spus: „, S-a început războiul!”). Familia Moldoveanu la fel a fost supusă

21 Moldoveanu Vera, născută în orașul Orhei, 77 ani; Adresa: or. Chișinău, str, Corolenco 59/1, ap.58, R. Moldova; interviu realizat în Chișinău, la 22 aprilie 2010;

evacuării doar că în localitățile apropiate, deoarece, tatăl acestei familii avea așa numitul-*broni*²². (rezervare n.a) Acesta avea o profesie strategică în timp de război, activând în calitate de electrician a orașului. Acest tip de *broni* îl mai aveau încă două persoane în oraș, care lucrau împreună cu d-nul Moldoveanu la acea stație electrică din Orhei. Din acest considerent, rușii l-au preîntâmpinat ca să nu plece departe și nici pe front nu l-au luat. În comparație cu familie Iovu care a fost evacuată doar într-un singur sat, familia Moldoveanu a mers în mai multe localități fiind primiți de către localnici foarte bine. Având o familie numeroasă, au fost nevoiți să doarmă oriunde, de exemplu: „*la Horodiște,, la o preoteasă în ogradă trăiem sub un șopron, pi urmă am plecat în satul Cinșeuți, în raionul Șoldănești . Șă acolo am intrat într-o casă tot di asta părăsâtă , ei erau refugiați în România*” (La Horodiște, la o preoteasă în ogradă trăiam într-o anexă gospodărească de vară , pe urmă am plecat în satul Cinșeuți situat în raionul Șoldănești. Și acolo am intrat într-o ogradă părăsită, în care locuitorii ei s-au refugiat în România n.a.). În timpul evacuărilor, tatăl acestui martor ocular, avea boi și respectiv mergea pe la munci prin sat ca să-și asigure familia numeroasă. În ceea ce privește atitudinea localnicilor din Orhei față de „ocupanți” era diferită. Prin exemplul familiei Moldoveanu putem conchide că față de germani aveau o atitudine negativă deoarece le-au alungat vaca din casă și a înghețat: „*nemțai s-au purtat cam porșești. Știț, o vinit în casă la noi, casa noastră curată, Ni-o scos vaca din casă , în cuhnea șeia o pus caii lor, hărmăsari de șei mari , șă noi dormem toț pi cuptor înghesuiț, Asta, dar mai mult n-am avut de la dâșăi nimic, pur șă simplu ii cu vaca o procedat foarti rău, câ o dat vaca afară, dar așa soldațai ruși, ii nu trăieu în casă, rușai aveau tranșai, trăieu în grădini*”²³. (Nemții s-au purtat cam porcește. Ei au venit în casa noastră care era foarte curată. Ni-au scos vaca din casă, și au pus în bucătăria lor caii lor, harmasari de cei mari. Iar noi dormeam toți pe cuptor înghesuiți. Asta, dar mai mult nimic nu am avut de la dâșii, pur și simplu ei cu vaca au procedat foarte rău, căci a dat vaca afară. Dar despre soldații ruși, vreau să vă zic că eu nu locuiau în casă, ei trăiau în tranșee, grădini n.a.). Un moment foarte bine abordat în interviu, reprezintă un aspect deosebit în procesul interviuării. Pe lângă faptul că unii localnici dispuneau de acel numit „*broni*”, care îi scuteau de front, în timp de război mai exista și așa numitul *sistem de cartele* care alimenta populația băștinașă: „*pe o lună de zile, lucrătorii, oamenii, tata ca muncitor primea 600 grame pe zi. Slujîșie, cum am fi noi învățătorii, am avut surorile mai mari, au înșeput să lucrezâ, șă eli, lucrau pi undi puteu, primeau 400 grami pâine, pentru mama 250 de grami, noi copii câti 300 di grami pe zi. Șă iaca, pâinea asta toată grămadă, o prime, ca să ni ajungă șă dinează câ dimineața niș vorbă di mâncări. Dimineața șă sara câti olecuțâcâ. Pi lângă pîinea asta mai primeu, produse, ulei, carni. Pute să dăi, câ erau taloani, dar depinde dacâ nimere, iaca de exemplu dădeu pintru carni niști*

22 Ibidem

23 Ibidem

tiulcă , așa pintru oloi, putea să dăi altșeva cari să compensăzâ²⁴, (pe o lună de zile, lucrătorii , ca de exemplu tata, în calitate de muncitor primea 600 de grame. Funcționarii, cum ar fi învățătorii, am avut surorile mai mari care au început să lucreze pe unde puteau, primeau 400 de grame de pâine, mama primea 250 de grame, iar noi copii aveam câte 300 de grame pe zi. Toată pâinea o primeam toți odată, ca să ne ajungă. Pe lângă pâine mai primeau produse de ulei, carne. Puteau să dea și tichete, dar depinde cum nimereau, iată de exemplu dădeau în loc de carne niște gingirică, iar în loc de ulei să dea altceva ce putea să compenseze. Din interviu am aflat că în timpul războiului, într-un oraș mic dar strategic ca Orheiul, localnicii nu dispuneau de lumină electrică, aveau doar persoanele din conducerea orașului și cei care activau la stația electrică: „*să avem șă lumină electrică câ tata lucra la electrostanțai. Dar în partea șelaltă di mahală nu aveu nimeni lumină²⁵*” .(și aveam lumină electrică, căci tata lucra la stația electrică. Dar în cealaltă parte de mahalaua noastră nimeni nu avea lumină n.a.).

În general, la 1944 familia Moldoveanu a avut de suportat o groază de suferințe, pierzând un copil mic care în urma unei explozii de bombă a decedat. Un alt copil a fost rănit în opt locuri, au trebuit să se evacueze în mai multe localități doar ca să poată supraviețui. Numai datorită profesiei pe care avea tatăl acestei familii, a servit drept mijloc de existență singură într-o perioadă atât de dificilă. Anul 1944, este apreciat de doamna Moldoveanu ca unul dintre cele mai dificile din viața familiei lor. Avea o atitudine incertă față de sovietici și față de nemți, fapt ce a creat o incapacitate concretă de a aprecia clar anul. Un lucru este sigur, dumneaiei încerca să relateze și evenimentele ce s-au desfășurat peste anul 1944, din timpul foametei și a deportărilor staliniste care a lăsat o amprentă profundă în memoria ei.

În concluzie, putem constata că, certificarea aplicării metodei orale poate oferi informații inedite și vaste vis-a-vis de anumite evenimente istorice. Interpretarea anului 1944 din perspectiva unor martori oculari din actuala Republica Moldova diferă. Veteranul Nicoară Andrei nu a condamnat deloc ocuparea Basarabiei de către URSS, privind evenimentul dat ca ceva firesc, astfel participând în acest context de partea rușilor până la finele războiului. Iovu Raisa, care era adolescentă în anul 1944, a constatat cu grozăvie că acțiunile rușilor de ocupare a Basarabiei au fost ilegale, această poziție fiind generată și de atitudinea sovieticilor față de populația băștinașă. În schimb, Moldoveanu Vera, care era copil în timpul dat, nu a reușit să înțeleagă ce a avut loc în timpul operației Iași-Chișinău, apreciind poziția nemților și a rușilor din unghiul de vedere a prejudiciilor făcute de aceștea familiei sale.

Utilitatea teoretico-practică a acestui studiu poate fi folosită de către cercetători, istorici pentru reconstituirea istoriei dintr-o altă perspectivă, cea oferită de

24 Moldoveanu Vera, născută în orașul Orhei, 77 ani; Adresa: or. Chișinău, str, Corolenco 59/1, ap.58, R. Moldova; interviu realizat în Chișinău, la 22 aprilie 2010;

25 Ibidem

martorii oculari ai acestui eveniment. La fel, culegerea informației audio, video și foto de la martorii oculari, stocarea și analiza acestora, poate servi drept un început de creare a unui muzeu al Comunismului pentru spațiul românesc în care va fi posibil audierea, vizionarea informației video și foto oferite de către aceștea tuturor celor interesați de regimul comunist și de cei care au trăit în cadrul acestui regim.

Bibliografie

Surse orale

Interviul cu Andrei Nicoară, născut în satul Teleșeuca, 86 ani; Adresa: satul Teleșeuca, raionul Dondușeni. R. Moldova; interviu realizat la Teleșeuca, în 24 aprilie 2010.

Interviul cu Vera Moldoveanu, născută în orașul Orhei, 77 ani; Adresa: or. Chișinău, str. Corolenco 59/1, ap. 58, R. Moldova; Tel. 0037322460406; 0037322728857; interviu realizat în Chișinău, la 22 aprilie 2010;

Interviul cu Raisa Iovu, născută în satul Năpădeni, 88 ani; Adresa: satul Năpădeni, raionul Ungheni, R. Moldova realizat la Năpădeni, în 1 mai 2010

Presa periodică:

Comunistul. /Nr. 26 (432), 2005, p. 4.

Păduraru, P., *Raiul în R. Moldova a fost adus de către comuniști*. 2006, Septembrie, 13.

Șornikov, P., 2001. *Războiul era în prag. Pactul Molotov-Ribbentrop și reunirea Basarabiei*. În *Comunistul*. Nr. 27 (243).

Tănase, C., 2009. *Goebbels și Voronin, nazismul și comunismul*. În *Timpul*. Anul VIII. Nr. 168 (1142), 21.

Tănase, C. R., 2008. *Moldova: șapte ani de comunism*. În *Timpul*. Anul VII. Nr. 31 (776).

Viorica Olaru-Cemârtan *V60 de ani de la al doilea val de deportări în Siberia* publicat în *Timpul*, 16 iulie 2009.

Lucrări speciale

Gribincea, Mihai, *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950*, Cluj-Napoca, Dacia, 1995.

Petrencu, Anatol, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Chișinău, Epigraf, 1999.

Șișcanu, Elena, *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, București, Semne, 1998.

Surse web:

1. <http://ro.protv.md/stiri/politic/decretul-lui-mihai-ghimpu-a-intrat-in-vigoare.html>

Anexa 1. Harta în care au fost realizate interviurile

